

НЕПРЕОДОЛИМА СИЛА И СТОПАНСКА НЕПОНОСИМОСТ В УСЛОВИЯТА НА ИЗВЪНРЕДНО ПОЛОЖЕНИЕ

Световното разпространение на COVID-19, в това число и на територията на България, доведе до необходимостта от въвеждане на извънредни мерки с цел превенция и ограничаване на епидемичната обстановка, както у нас, така и в други засегнати страни, и ежедневно поставя пред нови въпроси и изпитания гражданския и търговския оборот.

Със Заповед № РД – 01 – 124/13.03.2020 г. на министъра на здравеопазването от 13.03.2020 г. (наричана по-долу „Заповедта“) у нас бяха въведени редица протиепидемични мерки, свързани с преустановяване осъществяването на редица дейности на търговски обекти и центрове, спортни и културно-развлекателни мероприятия, свързани с концентрация на множество хора. В резултат на действието на Заповедта, търговците и доставчиците на различни услуги бяха поставени в невъзможност да изпълняват задълженията си по вече сключените договори. Това засега и продължава да засяга, както дейността на субектите, чиито дейности са преустановени, така и правата на насрещните страни по сключените от тях договори, били те търговци или обикновени граждани. Действието на Заповедта е за определен срок, но той може да бъде продължаван, а въведените с нея мерки във всеки един момент могат да бъдат изменяни, допълвани, разширявани и в този смисъл да придобиват все по-ограничителен характер. Такова разширяване вече бе извършено с поредица заповеди на Министъра на здравеопазването от 17.03.2020 г., с които бяха приети допълнителни протиепидемични мерки, свързани с ограничаване на пътуванията от и до определени държави, ограничаване на възможността за напускане и навлизане на територията на гр. Банско, както и ограничаване на възможността за събиране на възрастни хора на открито.

Редица от протиепидемичните мерки, въведени със Заповедта, са регламентирани като част от предмета на Закон за мерките по време на извънредното положение (наричан по-долу „Законът“), приет на първо четене на 19.03.2020 г. от Народното събрание. Съгласно § 1 от Допълнителните разпоредби на законопроекта, мерките въведени със Заповедта, които законът урежда, се считат за предприети в изпълнение на закона. Уредбата им на законово ниво следва да бъде приветствана, още повече след като в публичното пространство бяха изказани някои обосновани съмнения в конституционносъобразността на заповедта от 13.03.2020 г.¹

Така, понастоящем протиепидемичните мерки са предмет на Закона и заповедите на министъра на здравеопазването.

Действието на Закона и на заповеди на министъра на здравеопазването поставят редица въпроси пред бизнеса и гражданите, част от които са разгледани по-долу:

¹ https://clubz.bg/95619-advokat_ekimdjiev_zapovedta_s_merkite_na_zdravniq_ministryr_e_protivokonstitucionna

1. Какъв е характерът на издадените от министъра на здравеопазването заповеди от правна гледна точка и имат ли обвързващо действие?

Всяка заповед на министъра на здравеопазването е издадена от него в качеството му на централен едноличен орган на изпълнителната власт със специална компетентност, който ръководи, координира и контролира осъществяването на държавната политика в областта на здравеопазването.

Засегнатите от действието на всяка заповед и въведените с нея мерки субекти са длъжни да съобразяват поведението си с предписаното и носят отговорност, ако не го направят. Заповедта, като акт на държавен орган, представлява обективна пречка или затруднение правните субекти да изпълняват своите задължения по сключените договори, докато трае действието на въведената забрана за осъществяване на съответната дейност.

Относно Законът, след приемането му на второ четене, обнародването му в Държавен вестник и изтичането на срока за влизането му в сила, няма съмнение, че е обвързващ и действа спрямо всички правни субекти на територията на страната.

2. Носи ли длъжникът, чиято дейност е засегната от ограничителните мерки, отговорност, че не изпълнява задълженията си по сключени договори?

Според общите принципи на облигационното и търговското право длъжникът винаги отговаря за това, че не е изпълнил задължението си по сключен договор, освен ако докаже, че това се дължи на причина, която не може да му се вмени във вина. Една от тези освобождаващи длъжника от отговорност причини е непреодолима сила /т.нар. „форс мажор“/.

i. Много често при сключването на даден договор страните изрично включват в съдържанието му т.нар. **форсмажорни клаузи**, в които очертават кръга на събитията, които ще считат за непреодолима сила и посочват какви ще са последиците от проявлението им. Като такива се посочват: природни или стихийни бедствия (поройни дъждове, наводнения, снегонавявания, виелици, градушки, земетресения, свлачища, екстремно високи температури, суша и др.); блокади (на пътища, граници и др.), пожар, производствени аварии; войни, правителствени забрани, ембарго, стачки и др. Обикновено обаче вирусните епидемии не са част от съдържанието на такава форсмажорна клауза.

ii. Наред с това, **българското законодателство съдържа и изрична уредба на непреодолимата сила**, както и на последиците ѝ за страните по договора. В чл. 306 от Търговския закон непреодолимата сила се определя като непредвидено или непредотвратимо събитие от извънреден характер, което е възникнало след сключването на договора.

От посоченото понятие могат да бъдат изведени основните характеристики на непреодолимата сила. На първо място, водещо за определянето на едно събитие като непреодолима сила е неговият извънреден характер – изключителността му и обстоятелството, че е извън волята и контрола на страните. Непредвидимостта на събитието се свързва с извънредния му характер и се изразява в невъзможността при сключването на

договора страните да са допускали настъпването му, като събитие което да осуети изпълнението на поетото задължение. Непредотвратимостта на събитието е свързана с извънредния му характер, но последиците му не могат да бъдат преодоляни от страните при полагане на дължимата грижа за изпълнение на задължението.

iii. Страните ще могат **винаги да се позоват** на съдържащата се в Търговския закон дефиниция за непреодолима сила и уредените в закона последици, когато събитието, пречатващо изпълнението на договорните им задължения, не е включено в уговорената форсмажорна клауза или пък в случай, че не са предвидили изобщо такава клауза в договора си.

Ако в уговорката изрично е посочено, че страните отговарят и при наличието на актове на държавата, установяващи извънредно положение, които в общия случай биха били непреодолима сила, то на практика по този начин се постига увеличаване на отговорността им. От една страна, уговорките, установяващи увеличаване на отговорността принципно са валидни². Това положение е безспорно в отношенията между търговци и други професионалисти, но в отношения между нетърговци и между потребители и търговци такава уговорка би могла да се окаже изцяло или частично нищожна и да не произведе действие поради противоречие с добрите нрави. При тази преценка следва да се отчита дали с уговорката се налага отговорност за изпълнение на задължения, при което длъжникът би рискувал своя живот или здраве, дали клаузата е установена единствено в полза на една от страните, дали всяка от страните е имала възможност да влияе върху нейното съдържание, дали и доколко с нея се преследват легитимни цели и отговорността е икономически оправдана, както и други особености на конкретния случай.

Важно е да се посочи, че засегнатият субект няма да може да се позове на непреодолима сила, ако е бил неизправен по договора още преди проявлението ѝ.

3. Представяват ли актовете на държавата непреодолима сила?

В правната теория и съдебната практика се приема, че разпореждането на орган на държавна власт, каквито са Законът и заповедите на министъра на здравеопазването, би могло да се разглежда именно като непреодолима сила. Ето защо държавните актове представляват обстоятелство, на което страната може да се позове, за да изключи отговорността си за допуснатото неизпълнение.

Безспорен е извънредният характер на Закона и заповедите, които са приети в условията на предизвиканата от пандемията изключителна обстановка и при упражняване на

² Изводът следва по аргумент от противното от чл. 94 от ЗЗД. В теорията, в контекста на неустойките, такива уговорки се разглеждат като квази-застрахователни съглашения – така Таков, Кр. Към въпроса за намаляването на неустойката, В.: Сборник в чест на проф. Живко Сталев, 2005 г. достъпна на адрес: http://www.geocities.ws/christian_takoff/articles/16_Neustojkata_Namaljavane.pdf, стр. 16,

правомощия при възникване на извънредна епидемична обстановка да бъдат въвеждани протиепидемични мерки на територията на страната³.

Безспорен е и непреодолимият характер на актовете, доколкото издаването им и въведените с тях мерки са единствената възможност за ограничение и превенция срещу разпространението на вируса.

В условията на вирусна пандемия, биха могли да се породят спорове по въпроса за предвидимостта на мерките на държавата, ако договорът е бил сключен в периода непосредствено преди разрастването на вируса и приемането на рестриктивните мерки, и като се имат предвид вече въвежданите от други държави подобни ограничения. При спор, тази преценка ще се извършва от съда за всеки конкретен случай, като се вземат предвид специалните познания на страните и обстоятелството дали те са професионалисти, от които се очаква по-голяма бдителност.

4. Представява ли пандемията от COVID-19 непреодолима сила за случаите, незасегнати от протиепидемичните ограничителни мерки?

С оглед факта, че извънредното положение не налага спиране на някои категории дейности, които не са засегнати от Закона и заповедите на министъра на здравеопазването, би могъл да се постави въпросът дали и в тези случаи вирусната пандемия не би могла на собствено основание да представлява непреодолима сила. Например, ако задължението е свързано с извършването на превоз на пътници или друга услуга, чието предоставяне би наложило контактуването на длъжника с огромен брой хора при риск от зараза, може ли длъжникът да се освободи от изпълнение на задължението си, позовавайки се на непреодолима сила?

Считаме, че пандемия от COVID-19 също може да се разглежда като непреодолима сила, ако договорът е сключен преди масовото ѝ разпространение.

Обстоятелства, които обосновават извънредния характер на пандемията от коронавирус са това, че е събитие извън волята на договарящите страни и извън техния контрол, което не е периодично и обичайно проявяващо се.

В същото време, пандемията е непредотвратимо събитие, доколкото въпреки мерките за превенция и ограничаване на разпространението ѝ, както в световен, така и в национален мащаб, за момента този резултат не може да се постигне.

Тя има и качеството непредвидимост, предвид факта, че към момента на първоначалното разпространението на вируса в Китай, не би могло да бъде предвидено разрастването на пандемията и разпространението му в световен мащаб. Въпросът за предвидимостта обаче няма да е така безспорен по отношение на договори, сключени след масовото световно разпространение на вируса за кратък период от време, в т.ч. и на територията на Европа.

³ Чл. 57, ал. 3 от Конституцията; Чл. 63, ал. 1 от Закона за здравето (Обн. ДВ. бр. 70 от 10 Август 2004 г., в сила от 01.01.2005 г., посл. изм. и доп. ДВ. бр.23 от 14 Март 2020 г.)

5. Какви са правните механизми за защита на длъжника, когато не може да изпълнява задълженията си в резултат на въведените противоепидемични ограничителни мерки и какви действия трябва да предприеме?

Търговецът, доставчикът на услуги, както и всеки друг субект, чиято дейност е засегната от действието на въведените с държавни актове противоепидемични ограничителни мерки, може да се позове пред другата страна на наличието на непреодолима сила, за да оправдае неизпълнението си по договора.

В Търговския закон изрично е предвидено, че **докато трае непреодолимата сила**, изпълнението на задължението и свързаните с него насрещни задължения на другата страна се спира. След като изпълнението на задълженията се спира, то през този период страните не могат да искат изпълнение една от друга и спират да текат давностните срокове. Законът не изисква от страните да предприемат определени действия, за да настъпи спирането на изпълнението на задълженията. По силата на самия закон всяка от страните **временно се освобождава** от изпълнението на задълженията си по договора без да носи отговорност за това (напр. свързана със заплащането на уговорени неустойки за забава, за неизпълнение и др.), докато продължава непреодолимата сила.

Въпреки това, законът изрично предвижда, че страната, която не може да изпълни задължението си поради непреодолима сила следва **да уведоми писмено** другата страна за това в подходящ срок. Съгласно Търговския закон, ако такова уведомяване не бъде направено, страната ще носи **отговорност за причинените на другата страна от неуведомяването вреди**. По този начин длъжникът се стимулира да уведоми кредитора, че няма да може да изпълни, а на кредитора се дава възможност да прецени до колко неизпълнението ще го засегне и да реагира своевременно като ограничи вредните последици, сключи договор с друго лице, за да си набави дължимото или пък предложи изменение на вече сключения такъв. Ако засегнатият търговец е заведение, в което ежедневно се доставят пресни плодове за направата на прясно изцедени сокове и търговецът не уведоми доставчика за наличието на непреодолима сила, която в случая води до преустановяване на дейността му, той ще носи отговорност за вредите, които доставчикът е претърпял (напр. разходи за транспорт за доставката на плодовете до обекта; разликата между уговорената и по-ниската цена, на която доставчикът е принуден да продаде плодовете на търговец, който е собственик на магазин и др.).

Следва да се посочи, че има съдебната практика⁴, в която се приема, че при липса на уведомление до другата страна, засегнатият субект въобще няма да може да се освободи от отговорност и да оправдае неизпълнението си причинено от непреодолима сила, т.е. при липса на уведомление, ще носи пълна отговорност за вредите от неизпълнението. Съгласно Търговският закон обаче не/уведомяването няма значение за настъпване на последиците на непреодолимата сила, а именно – **спиране изпълнението** на насрещните задължения. Законът свързва не/уведомяването с носене на отговорност от длъжника за **причинените**

⁴ Решение № 17 от 09.01.2019 г., постановено по т.д. № 1749/2018 г., II ТО на ВКС

на кредитора от неуведомяването вреди⁵, а не и с невъзможност за страната да се освободи от отговорност за неизпълнението, което непреодолимата сила е причинила и пълна отговорност за причинените от това неизпълнение вреди.

Следва да се посочи, че някои организации имат практика да издават т.нар. сертификати за форсмажор, които да улеснят доказването на непреодолимата сила. Считаме, че констатациите, съдържащи се в такъв сертификат, по никакъв начин не са обвързващи за съда и не би следвало да имат значение при преценката за наличието или липсата на предпоставките на непреодолимата сила по чл. 306 от ТЗ.

6. Какви са последиците при удължаване на срока на ограничителните мерки?

Предвид разрастващата се пандемия от COVID-19, действието на извънредното положение, с оглед на което са въведени и се въвеждат нови ограничителните мерки, може да бъде продължавано многократно и за неограничено време.

Възможно е при спряно изпълнението на насрещните задължения по договора в един момент една от страните да изгуби интерес от него. В такъв случай, Търговският закон дава възможност на тази страна, независимо дали е кредиторът или длъжникът да прекрати договора.

7. Какви са правните механизми за защита на длъжника, когато в резултат на действието на ограничителните мерки изпълнението на договора стане твърде обременително за него?

Ако в резултат на действието на ограничителните мерки нормалната дейност на търговеца е засегната и той не може да генерира приходи от нея е възможно за кратък период от време да се стигне до състояние, при което търговецът обективно може да изпълнява задълженията си по други договори, но това изпълнение вече е твърде обременително за него, след като не получава приход поради блокиране на дейността му.

Така например, ако търговецът е наемател на търговски обект, който е затворен по силата на извънредното положение, приходите му драстично ще намалеят поради липса на оборот за периода на мярката. В този случай в отношенията си с наемодателя търговецът би могъл да се позове на стопанска непоносимост. Ако наемодателят разчита на приходите от наем, за да изплаща банковия кредит, който е изтеглил преди това, той на свой ред би могъл да се позове на стопанска непоносимост в отношенията си с банката, ако успее да докаже предпоставките за това.

i. Какво е стопанската непоносимост?

В основата на тази правна фигура се корени идеята, че всеки договор съдържа мълчалива уговорка, според която той престава да бъде задължителен за страните при изменение на

⁵Съгласно чл. 306, ал. 3, изр. 2 от ТЗ, „При неуведомяване се дължи обезщетение за настъпилите от **това** (уведомяването по изр. първо – бел. авт.) вреди.“

обстоятелствата, при които е сключен (*clausula rebus sic stantibus*)⁶. Стопанската непоносимост на практика най-често се прилага по отношение на парични задължения, но в закона липсва подобно ограничение. Няма пречка например доставчикът на стоки или строителят, засегнат от извънредното положение, на свой ред да се позове на стопанска непоносимост при наличието на съответните предпоставки. Не съществува и ограничение договорът да е такъв с трайно (продължително или периодично) изпълнение.

Видно от горното, стопанската непоносимост е израз на обща идея. Ето защо фактът, че в българското право общата ѝ уредба е поместена в Търговския закон, не бива да ни подвежда да мислим, че правните субекти извън търговците не могат да се позовават на стопанска непоносимост. Напротив, доколкото драстичните промени в пазара засягат абсолютно всички – както търговци, така и потребители и други физически и юридически лица, едно такова тълкуване не би било в съответствие с разума на закона.

ii. **Предпоставки на стопанската непоносимост**

Следва да се има предвид, че позоваването на стопанска непоносимост не е лесно и не може да бъде извършено при каквото и да е изменение на обстоятелствата, при които е бил сключен договорът, а единствено ако изменението е настъпило при наличието на определените в закона предпоставки, които са:

a) Непредвидимост на обстоятелството

Както и при непреодолимата сила, обстоятелството, довело до свръхобременителност на задължението, следва да е било непредвидимо към датата на сключване на договора. Като по отношение на предвидимостта важи горенаписаното относно непреодолимата сила.

b) Запазването на договора да противоречи на справедливостта и добросъвестността

Запазването на договора ще противоречи на справедливостта, когато значително е нарушено равновесието между задълженията на страните. Когато това, което едната страна дължи, е станало икономически несъответстващо, нееквивалентно, на това, което тя има право да получи.⁷

Второто изискване – запазването на договора да противоречи на добросъвестността, идва да подчертае, че основание за прилагането на стопанската непоносимост е не всяко изменение в стойностите на насрещните задължения на страните, а само това, при което изпълнението на задължението за едната страна е станало прекомерно обременително или

⁶ За историческото развитие и различните съвременни проявления на идеята, вж. Стойчев, Кр. Измененията на договорните задължения поради промяна в обстоятелствата: исторически и сравнителноправен анализ на възгледа. Сп. „Правна мисъл“, бр. 2/1997 г.

⁷ За да не служи стопанската непоносимост като средство за освобождаване от неизгодни сделки, несъответствието следва да се преценява въз основа на първоначално уговореното – независимо че първоначално уговорените цени е възможно драстично да се разминават от пазарните такива, при преценка дали впоследствие е нарушено равновесието, съдът следва да изхожда само и единствено от уговорените стойности.

почти разорително, поради което противоречи на общоприетите представи за честност, почтеност и коректност. В този случай запазването на договора е социално и икономически неоправдано, тъй като въпреки интереса на кредитора да получи изпълнение, длъжникът не следва да бъде принуждаван да спазва условията на договора. Изменението трябва да е особено драстично.⁸

iii. *Последици и действие на стопанската непоносимост*

За разлика от непреодолимата сила, стопанската непоносимост не действа автоматично. За да бъдат приложени последиците от нея, засегнатата страна следва да предяви **по съдебен ред** иск⁹, като поиска от съда 1) изменение и/или 2) прекратяване на договора. Възможността за изменение е изключително деликатна и се прилага внимателно, тъй като съдът не може да подменя волята на страните. Макар че по-желаният резултат е все пак действието на договора да бъде запазено, съдът не би следвало да допуска изменение, при липса на искане за това, но и когато искане е направено, но изменението не би съответствало на предполагаемата воля на страните.

Приема се, че последиците от изменението, съответно прекратяването, настъпват *занапред*¹⁰, за периода от депозиране на исковата молба, така че е силно препоръчително засегнатата страна в такава ситуация да сезира съда в максимално бърз порядък. Нашето разбиране е, че като се имат предвид целта на стопанската непоносимост и липсата на формални ограничения в тази насока, съдът би следвало да разполага с власт да измени или прекрати договора, считано от момент, предхождащ депозирането на исковата молба, но не са ни известни български съдебни решения, които изрично да възприемат това виждане. Необходимо е обаче задълженията по договора все още да не са изпълнени¹¹.

Липсва общо правило, което да постановява, че след отпадане на стопанската непоносимост автоматично се възстановяват първоначалните условия на договора. Това създава неудобство по отношение на договорите с трайно (продължително или периодично) изпълнение, каквито са например договорите за наем, тъй като на практика означава, че след отпадане на извънредното положение, за да се възстановят първоначалните или близки до тях условия, ако страните не постигнат договорка за това, ще следва да бъде предявен нов иск за изменение на договора. При това, според нас съдът няма да е обвързан от конкретното искане на страната и ще разполага с властта да извърши друго изменение, което да е различно в сравнение с първоначално уговореното и исканото изменение.

⁸ За сравнение, в германското право, където уредбата на стопанската непоносимост е най-усъвършенствана, законът въздига в предпоставка разпадането на икономическите основи на договора (*die Störung der Geschäftsgrundlage*).

⁹ В теорията съществува и виждане, че когато се иска изменение на договора, производството не е исково, а такова по съдебна администрация – вж. Калайджиев, А. Облигационно право. Обща част. С.: Сиби, 2013г., стр. 335.

¹⁰ Решение № 242 от 10.02.2017 г. на ВКС по т. д. № 3389/2015 г., I т. о., ТК

¹¹ Така изрично Герджиков, О. В: Обезпеченията в материалното и в процесуалното право, ИК „Труд и право“, 2018 г., стр. 269, и там цитираната съдебна практика.

iv. Други средства за защита срещу свръхобременителност на задълженията

а) Уговорки за промяна на цената

В общия случай позоваването на стопанска непоносимост е нелека задача, с не съвсем ясни последици. Поради тази причина много често страните включват в договорите си клаузи, в които уреждат при какви обстоятелства и по какъв начин договорът подлежи на изменение/прекратяване.

Такъв тип клаузи са уговорките за индексирание на цени, поставящи изменението на цена в зависимост от изменението на определен обективен показател, какъвто е например поддържания от НСИ Индекс на потребителските цени. В тази категория попадат и клаузите за изменение на лихвата по договори за банкови кредити. Рестриктивните мерки, приети в цяла Европа, неминуемо ще се отразят на обективните състоянието на пазарите, а оттам - и на съответните показатели, които този тип уговорки въздигат в критерий за изменение на задълженията.

В договорите, към които е приложимо английското право (близо 50 % от договорите с международен елемент в световен мащаб), включването на такава уговорка е особено препоръчително предвид факта, че английското право не предвижда общи правила, подобни на стопанската непоносимост, които да позволят изменение/прекратяване на договора, независимо колко драстично е изменението в пазарната обстановка¹², така че ако страните по такъв договор са пропуснали да включат уговорка в този смисъл, ще трябва да търпят договора в първоначалния му вид.

Следва да се има предвид, че предвиждането на подобни уговорки е от съображения за яснота и улеснение на страните, но по никакъв начин не изключва възможността страна да се позове на общата стопанска непоносимост, ако са налице предпоставките за нейното прилагане.

б) Произтичащи от закона възможности за изменение на договора

Следваща възможна опция са различните възможности за автоматично или едностранно изменение на договора при изменение на определени обстоятелства, които българското законодателство предвижда по отношение на някои видове договори. Тези правни фигури по своите цели и ефект разкриват известно подобие със стопанската непоносимост.

- *Изменение на възнаграждението по договора за изработка*

Особено внимание следва да се обърне на възможността, предвидена в чл. 266, ал. 2 от Закона за задълженията и договорите (ЗЗД), за изменение на възнаграждението на изпълнителя по договор за изработка, ако през време на изпълнението на договора надлежно определената цена на материала или на работната ръка бъде изменена. Това правило намира приложение не само към договори за изработка в тесен смисъл (например за шиене на дреха или за поправка на вещь), но и към най-различни видове договори, към

¹² Основополагащо значение в това отношение има решението по делото Davis Contractors Ltd v Fareham UDC [1956] AC 696.

TOKUSHEV AND PARTNERS

24, GRAF IGNATIEV STREET, 1000 SOFIA, BULGARIA

TEL: (+359 2) 980 12 51; FAX: (+359 2) 980 61 40

WWW.TOKUSHEV-LAWOFFICE.COM

които са приложими правилата на договора за изработка – такива са договорите за строителство, за извършване на СМР, смесените договори за продажба, при които продавачът е поел и задължение за строителство¹³, някои категории договори за услуга, и др.

Голямото предимство на това правило спрямо общата стопанска непоносимост е, че облекчава доказването на страната, тъй като не поставя особени изисквания към обстоятелствата, които са причина за изменение на цената на работната ръка или материала. Несъмнено извънредното положение попада сред тези обстоятелства, доколкото би могло да е причина за изменението в цената. Не би следвало да подлежи на изследване въпросът дали запазването на първоначално уговорената цена би противоречало на справедливостта и добросъвестността, нито дори непредвидимостта на обстоятелството (тъй като изменението на работната ръка или цената на материала е нещо, което типично съпътства този вид договори и на практика винаги е предвидимо). Все пак, разумно е да се приеме, че основание за промяна на договора е не всяко изменение в цената, а драстичното такова.

Въпреки изложеното, следва да се отчете обстоятелството, че изхождайки от разбирането, че правилото на чл. 266, ал. 2 от ЗЗД е частен случай на общата стопанска непоносимост, някои съдии са склонни да допускат смесване между предпоставките им, като използват понятията справедливост и добросъвестност в контекста на чл. 266, ал. 2 от ЗЗД¹⁴.

- *Други сходни правни фигури*

Българското законодателство предвижда и други институти, предвиждащи възможност за изменение и/или прекратяване на договора при наличието на особени предпоставки. Такива специални правила са налице по отношение на договорите за аренда в земеделието (чл. 16, ал. 1 от Закона за аренда в земеделието), за обществени поръчки (чл. 116 от Закона за обществените поръчки), за концесии (чл. 138 и сл. от Закона за концесиите) и др. Всяко от тези правила има особености. Важно е да се държи сметка, че дори и по отношение на тези специални видове договори, за случаите, които попадат извън приложното поле на съответното специално правило, би могло да намери приложение общото правило на чл. 307 от ТЗ.

¹³ Решение № 288 от 2.07.2012 г. на ВКС по гр. д. № 783/2011 г., IV г. о., ГК; Решение № 1035 от 27.06.2003 г. на ВКС по гр. д. № 1808/2002 г., V г. о.

¹⁴ Така Определение № 763 от 15.10.2013 г. на ВКС по т. д. № 1106/2012 г., I т. о., ТК: „Ако се възприеме тезата на касатора и се изключи приложението на чл. 266, ал. 2 ЗЗД, това би означавало нарушение на принципа за еквивалентност на престациите, както и на справедливостта и добросъвестността-срвн. чл. 307 ТЗ.”

v. **Заклучение**

В заключение, понастоящем съществуват някои съществени неясноти във връзка с приложното поле и последиците на стопанската непоносимост¹⁵. В медийни публикации напоследък този институт се споменава често, но следва да се отчита, че прилагането му е нелека задача, а извънредното положение, само по себе си, не гарантира успешен резултат. Историята показва, че институтът на стопанската непоносимост се прилага най-много в условията на икономически кризи, поради което би могло да се очаква, че и при текущата обстановка споровете, свързани със стопанска непоносимост, ще зачестят, а това от своя страна ще доведе до развитие и обогатяване на съдебната практика. Подобно разрастване на съдебните спорове се очаква и във връзка с традиционно по-лесния за прилагане и често срещан в практиката институт на непреодолимата сила, като особеност в това отношение е, че при условията на настоящото извънредно положение значение на непреодолима сила би могъл да има не само държавният акт (закон или заповед) за налагане на ограничителни мерки, но и пандемията от COVID-19, сама по себе си.

Настоящата статия не претендира за изчерпателност, а цели да разгледа актуални за гражданския и търговския оборот въпроси свързани с въведеното извънредно положение в страната. Статия изразява личното мнение на своите автори и не представлява правно становище или съвет.

адв. Борислава Първанова и адв. Деян Петров,
АД „Токушев и съдружници“

¹⁵ В теорията основателно се отбелязва, че общата уредба на стопанската непоносимост не е съвсем задоволителна. В този смисъл Матеева, Е. Актуални въпроси на стопанската непоносимост по чл. 307 от Търговския закон, сп. „Търговско право“, кн. 3/2014 г., където авторът формулира множество предложения за промени и прецизиране на закона в тази материя. Извънредното положение поради COVID-19 е добър повод за дискусии за такива промени.